

МЕДІЙНЕ ВИСВІТЛЕННЯ ЗАСУДЖЕНИХ, УВ'ЯЗНЕНИХ ТА (ЕКС-)ЗАСУДЖЕНИХ В УКРАЇНІ: ДОВІРА, УПЕРЕДЖЕНІСТЬ ТА РОЛЬ МЕДІА

Аналітичний звіт 2025

Аналітичний звіт “Медійне висвітлення засуджених, ув'язнених та (екс-)засуджених в Україні: довіра, упередженість та роль медіа” створено в рамках міжнародного проєкту "**INSIGHT**" (Initiating New Standards in Journalism: Supporting (formerly) Incarcerated Groups with Honor and Tact), який реалізується громадською організацією “Молоді Агенти Змін” (Young Agents of Change) у співпраці з AY Institute (Литва), Pirašytos rankos (Литва), Scambieuropei (Італія) та Brodoto (Хорватія) і фінансується Європейським Союзом.

Висловлюємо щирі вдячність представникам Департаменту з питань виконання кримінальних покарань, ДУ “Кременчуцька виховна колонія”, ДУ “Ізмаїльський слідчий ізолятор”, Чернігівського районного відділу філії ДУ “Центр пробації” в Чернігівській області, а також громадським діячам, освітянам, правоохоронцям, журналістам і медійникам за участь у нашому дослідженні. Окрема подяка Чернігівському обласному молодіжному центру Чернігівської обласної ради за надану локацію та технічну підтримку для проведення інтерв'ю.

Профінансовано Європейським Союзом. Погляди та думки, висловлені у цій публікації, належать виключно авторам і не обов'язково відображають позицію Європейського Союзу чи Національної Агенції. Ані Європейський Союз, ані Національна Агенція не несуть відповідальності за них.

Звіт підготовлений у співпраці з представниками науково-дослідного центру Пенітенціарної академії України.

Автори звіту: Дмитро Кисельов, Уляна Супрун

© ГО “Молоді Агенти Змін”, 2025

info@yac.org.ua

www.yac.org.ua

facebook.com/yac.org.ua

instagram.com/young_agents_of_change

Про дослідження

Медіа відіграють ключову роль у формуванні суспільної думки про різні соціальні групи, зокрема про осіб, які були засуджені, відбувають або відбули покарання. Відображення (екс-)засуджених та ув'язнених у медійному просторі впливає не лише на їхню інтеграцію в суспільство, але й на загальний рівень толерантності та готовності громади сприяти їхній ресоціалізації.

Протягом листопада 2024 – січня 2025 року громадська організація "Молоді Агенти Змін" у межах міжнародного Еразмус+ проєкту "INSIGHT" (Initiating New Standards in Journalism: Supporting (formerly) Incarcerated Groups with Honor and Tact) у співпраці з представниками Пенітенціарної академії України провела дослідження громадської думки щодо висвітлення злочинів у медіа в Україні.

Завдяки прямій взаємодії та освітнім ініціативам, проєкт спрямований на полегшення реінтеграції (екс-)засуджених молодих людей у громадське життя, що, в свою чергу, має сприяти підвищенню безпеки та зміцненню громади. Проєкт підкреслює важливість адекватного зображення в медіа та підвищення обізнаності громади для подолання соціальних стереотипів і упереджень.

Ця публікація містить аналіз результатів дослідження громадської думки щодо висвітлення злочинності в українських медіа. Отримані дані дозволяють глибше зрозуміти сучасні тенденції, виявити рівень упередженості та стереотипів у медійному дискурсі, а також оцінити їхній вплив на сприйняття суспільством осіб, які вчинили злочини або відбули покарання. Дослідження також пропонує практичні рекомендації щодо етичного й збалансованого висвітлення цієї теми, що сприятиме більшій об'єктивності та соціальній відповідальності медіа.

Аналітичний звіт буде корисний журналістам, правозахисникам, дослідникам медіа, персоналу пенітенціарних установ, громадським активістам, а також усім, хто зацікавлений у підвищенні стандартів журналістики, розвитку якісного інформаційного простору, утвердженні принципів соціальної справедливості та сприянні успішній реінтеграції (екс-)засуджених у суспільство.

Мета дослідження

Дослідження мало на меті оцінити погляди представників медіа, громадськості, осіб із досвідом засудження (ув'язнення) та персоналу пенітенціарних установ щодо об'єктивності висвітлення злочинів в українських ЗМІ, виявити основні виклики та можливості для покращення журналістських стандартів.

Методологія

Дослідження складалося з двох частин:

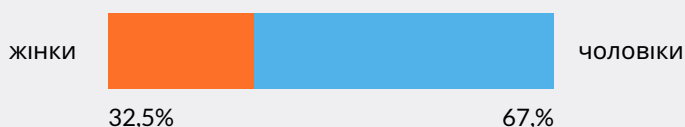
1. Опитування широкої громадськості та цільових груп з можливістю анонімного заповнення (онлайн-формат, поширений через соціальні мережі та партнерські канали ГО "Молоді Агенти Змін").
2. Глибинні інтерв'ю з представниками та представницями цільових груп (журналістами, правозахисниками, юристами, громадськими діячами, персоналом пенітенціарних установ).

Питання для опитувальника та інтерв'ю розроблені представниками *Scambieuropei* (Італія), які були адаптовані для української аудиторії.

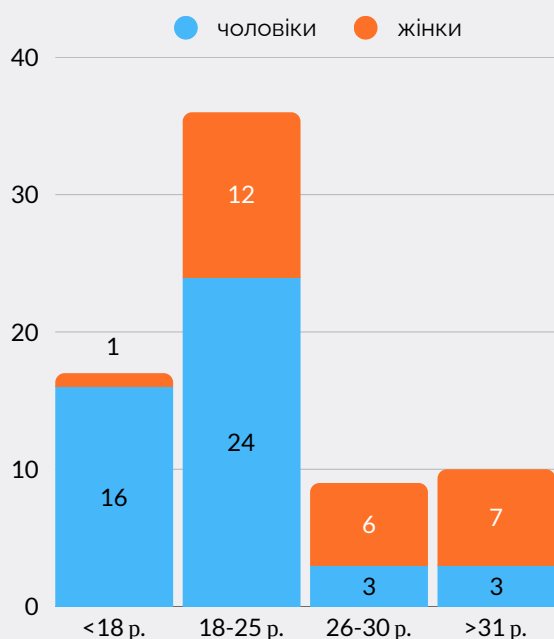
Аналіз результатів дослідження здійснюється через такі аспекти, як нейтральність, об'єктивність і прозорість журналістики, а також сприйняття сформованих у медіа образу жертв і засуджених.

Профіль респондентів опитування

В опитуванні взяли участь 80 осіб. Серед них:

Віковий розподіл

Цільові групи респондентів

Результати опитування

Респондентам було запропоновано оцінити актуальний стан висвітлення злочинів та злочинності в українських медіа з огляду на нейтральність, об'єктивність і прозорість. Більшість респондентів оцінили цей стан на середній рівень (від "1" до "5", де "1" – низька оцінка, а "5" – висока).

- 7,5% респондентів (6 осіб) поставили оцінку "2", що вказує на суттєві недоліки у висвітленні злочинів.
- Третина опитаних (33,75% – 27 осіб) надали оцінку "3", що свідчить про часткову задоволеність.
- 13,75% (11 осіб) оцінили рівень висвітлення на "4", що демонструє достатню оцінку.
- Найвища оцінка "5" була надана 45% респондентів (36 осіб), що свідчить про загальне задоволення нейтральністю, об'єктивністю і прозорістю висвітлення злочинів.

Для детальнішого розуміння стану було проведено аналіз оцінок за категоріями. Найвищий рівень довіри до медіа виявлено серед категорії ув'язнених / (екс-)ув'язнених. Середні оцінки переважали серед представників широкої громадськості та медіа. Персонал пенітенціарних установ продемонстрував збалансовані оцінки, розподіляючи свої відповіді між середніми і високими показниками.

Основними викликами, які респонденти відзначають у висвітленні кримінальних новин в Україні, є:

цензура та обмеження доступу до інформації

стереотипи у поданні новин

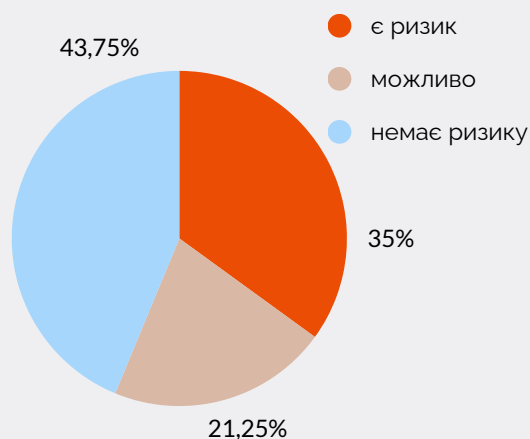
низький рівень професіоналізму деяких журналістів

вплив воєнного стану, що ускладнює отримання об'єктивних даних

Щодо врахування точок зору жертв злочинів, 78% респондентів вважають, що ці точки зору враховуються рідко або зовсім не враховуються. Щодо врахування точок зору засуджених / (екс-)засуджених, 82,5% респондентів зазначають, що ці точки зору враховуються рідко, що є значним недоліком у журналістському висвітленні. Лише 2,5% респондентів впевнені в регулярному врахуванні таких точок зору.

Ризик упередженого ставлення до потенційних злочинців до доведення їх вини визнає 35% респондентів, ще 21,5% висловлюють невпевненість або визнають можливість цього ризику. Представники широкої громадськості та медіа частіше визнають такий ризик, а серед персоналу пенітенціарних установ 41% вважають, що цей ризик існує.

- Респонденти наголошують на необхідності дотримання основних етичних принципів у висвітленні кримінальних новин, а саме:

уникнення упередженості

повага і дотримання прав людини

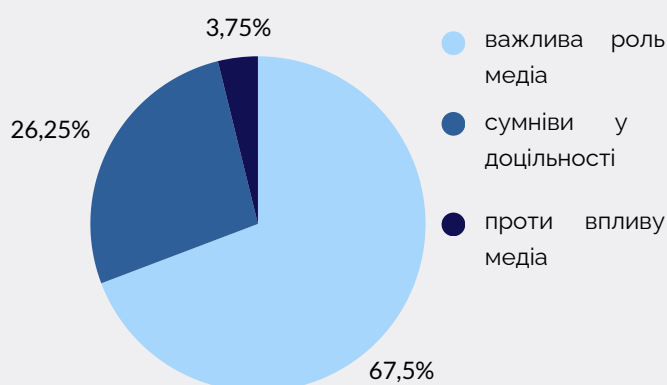

оминання емоційного забарвлення

забезпечення професіоналізму та відповідальності журналістів

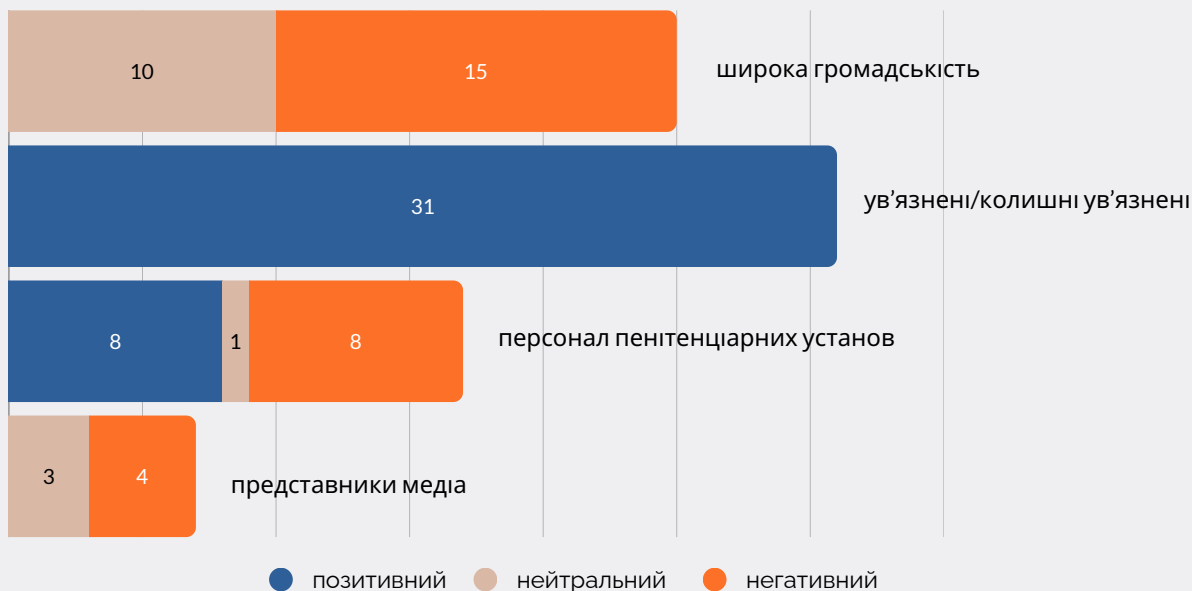
Більшість респондентів (67,5%) погоджуються, що медіа повинні мати важливу роль у формуванні наративів про злочинність та справедливість. 26,25% респондентів сумніваються у доцільності або етичності цього процесу, і лише 3,75% категорично проти впливу медіа на формування таких наративів.

Більшість респондентів наголошують, що кримінальна журналістика має забезпечувати громадськість інформацією про злочинність та стан безпеки нейтрально та із висвітленням думки усіх сторін без засуджень.

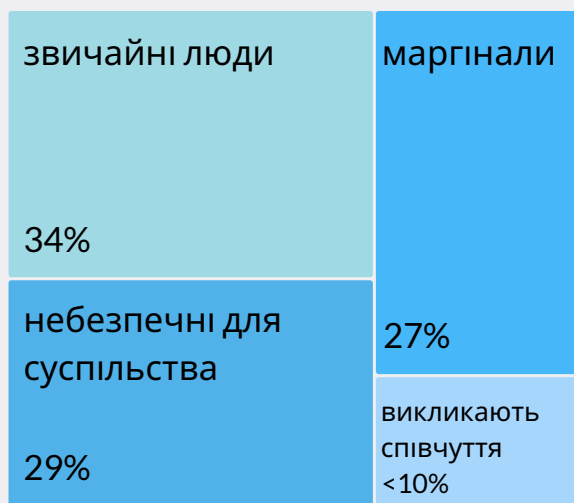
Опитування показало, що 60% представників широкої громадськості вважають, що українські медіа створюють негативний або дуже негативний образ засуджених, що підсилює стереотипи.

Образ засуджених, сформований українськими медіа

Образ ув'язнених у медіа сприймається по-різному і різних аудиторій. Серед широкої громадськості 60% респондентів вважають, що медіа формують образ ув'язнених як небезпечних для суспільства осіб, тоді як серед персоналу пенітенціарних установ цей показник становить 35%. Водночас представники медіа схильні вважати, що ЗМІ подають нейтральний образ ув'язнених або такий, що викликає співчуття.

Образ осіб у в'язниці

Загальний висновок опитування

Респонденти визнають важливу роль медіа у формуванні суспільного сприйняття злочинності та справедливості, проте багато хто вказує на наявність упередженості, зокрема стосовно потенційних злочинців до доведення їх вини. Значна частина респондентів відзначає недоліки у врахуванні точок зору жертв та засуджених. Водночас, більшість опитаних наголошує на необхідності підвищення професіоналізму журналістів для зміцнення довіри до медіа.

Профіль респондентів інтерв'ю

В рамках дослідження було проведено інтерв'ю з п'ятьма представниками та представницями цільових груп: журналісткою Наталією Надюк, блогером Ервіном Міденом, представниками пенітенціарної системи Анною Середою та Дмитром Кисельовим, а також клієнтом пробації, який побажав залишитися анонімним. Обговорення зосереджувалося на дотриманні етичних норм у медіа, об'єктивності у висвітленні кримінальних справ та необхідності забезпечення прав усіх сторін у кримінальному процесі.

Результати інтерв'ю

Журналісти наголосили на необхідності балансу між правом суспільства на інформацію та захистом прав жертв і підозрюваних. Вони також підкреслили важливість принципу презумпції невинуватості, щоб уникнути передчасних висновків і суспільного засудження осіб, щодо яких ще триває розслідування.

Кримінальна журналістика має інформувати громадськість про злочини, розслідування та судові процеси, дотримуючись етичних стандартів

Однією з ключових проблем є стигматизація жертв, особливо дітей, які можуть зазнати додаткової шкоди через розголошення деталей злочину. Журналісти та блогери зазначили, що подача матеріалу має ґрунтуватися на фактах, а не на емоціях чи суб'єктивних оцінках. Блогер Ервін наголосив, що журналісти повинні уникати впливу з боку інших медіа та не дублювати маніпулятивні наративи.

Представники пенітенціарної системи звернули увагу на ризики однобічного висвітлення подій, що може призводити до маніпуляцій та викривлення реальної картини. Клієнт пробації зазначив, що обмежений доступ до всіх сторін конфлікту ускладнює формування об'єктивного журналістського матеріалу.

- Цікаве спостереження зробили представники медіа:

неправильно подана інформація може як «очорнити», так і «виправдати» злочинця

Один із представників пенітенціарної системи наголосив, що медійні маніпуляції можуть впливати не лише на громадську думку, а й на судові процеси. Водночас у випадку резонансних справ журналісти мають дотримуватися особливо високих стандартів прозорості та етики.

Багато учасників наголошували на проблемах однобічного висвітлення злочинності в медіа, що підкреслює необхідність професійного вдосконалення журналістів. Прикладом маніпуляцій, які обговорювалися, стало висунення публічних звинувачень до офіційного доведення вини.

Під час проведення інтерв'ю виникли труднощі у залученні осіб, які мали досвід засудження або наразі відбувають покарання. Більшість із них надавали загальні відповіді, можливо, щоб уникнути зайвої уваги або відповідати очікуванням оточуючих. Це може бути пов'язано як із бажанням виглядати «правильними», так і з тим, що багато з них не замислювалися глибоко над темою висвітлення злочинності в медіа.

Деякі респонденти відмовилися від запису інтерв'ю, ймовірно, через негативний досвід взаємодії з медіа або побоювання щодо некоректного використання їхніх слів. Для подолання цих викликів було запропоновано альтернативні формати інтерв'ю – письмові відповіді та відеозапис без розголошення персональних даних і обличчя. Це сприяло створенню більш комфортних умов для висловлення думок.

- Загалом, результати інтерв'ю підтвердили важливість етичного підходу до кримінальної журналістики, необхідність неупередженого висвітлення подій та підвищення рівня професійної відповідальності журналістів.

Висновки і рекомендації

Отже, проведені інтерв'ю та опитування підкреслюють критичну важливість етичного висвітлення злочинності для зміцнення довіри до медіа та формування збалансованих і об'єктивних суспільних наративів.

Основні висновки дослідження:

Упередженість сприймається як поміркована проблема – хоча більшість респондентів вважає, що упередженість у висвітленні новин є рідкісним явищем, значна частина бачить її як поширену проблему.

Перспективи жертв злочинів та колишніх ув'язнених часто не беруться до уваги, що створює обмежене та однобоке висвітлення подій.

Виявлено проблему упередженості та сенсаціоналізму у медіа, що впливає на об'єктивність висвітлення кримінальних історій.

Медіа часто формують упереджене уявлення про екзасуджених та ув'язнених, зображуючи їх у негативному світлі, що відзначає значна кількість респондентів.

Важливою є проблема недостатньої нейтральності у поданні кримінальних новин, що може впливати на громадське сприйняття справедливості.

Кримінальна журналістика в Україні потребує еволюції для забезпечення більш збалансованого, етичного та інклюзивного підходу.

Рекомендації:

Пріоритетно включати перспективи жертв злочинів та колишніх ув'язнених для створення більш всебічних та справедливих наративів

Забезпечити дотримання етичних стандартів журналістами, щоб запобігти упередженості та сенсаціоналізму

Заохочувати медіа до перевірки фактів і подання кримінальних історій з нейтральної позиції для забезпечення об'єктивного висвітлення

Підтримати розвиток медіапростору, який сприятиме формуванню правової системи, що поважає всі голоси та інтереси суспільства.

Розвивати етичну журналістику, яка не лише висвітлює злочини, а й забезпечує справедливість, захист прав людини та сприяє побудові суспільства, де правда має більшу вагу, ніж сенсації.

